

PhDr. Milena Šubrtová, Ph.D.

Obraz handicapovaného hrdiny v současné české literatuře pro děti a mládež

Literárně výchovná složka vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace v sobě nese výrazný výchovný potenciál, zahrnující nejen sféru esteticko-výchovnou, ale i oblast hodnotových preferencí žáků, jejich osobnostního a emocionálního růstu. Práce s vhodně zvoleným literárním textem se může stát východiskem a cestou k rozvíjení komunikativních, sociálních a personálních kompetencí i v rámci jiných vzdělávacích oblastí (na 1. stupni ZŠ například Člověk a jeho svět).

Česká literatura pro mládež se od počátku 90. let 20. století pokouší pružně reagovat na společenskou realitu. Se vzrůstajícím trendem integrovat handicapované děti neformálně i institucionální cestou do kolektivu zdravých vrstevníků proniká tematika fyzického a mentálního handicapu do řady literárních děl pro děti a mládež. V minulosti marginalizované téma ¹ konečně zaujímá v širokém tematickém spektru dětské literatury adekvátní místo.

Tematika fyzického handicapu v české próze pro děti a mládež

Četné zastoupení uvedené problematiky v románu pro dívky nepřekvapí, neboť postava s handicapem koresponduje s jeho žánrovými konvencemi, jako je důraz na psychologii postav a emocionalitu. Žánrová kliše však tyto prózy bohužel až přespříliš svazují. Stanislav Rudolf (1932) v románu *Blíženci*² staví hlavní hrdinku Miladu, která je po prodělané mozkové obrně částečně ochrnutá, do dvojnásobně svízelné situace. Sňatkem

¹ Literatura pro mládež po roce 1948 hledala nové modely a typy hrdinů, ztvárňování handicapu se vyhýbala. V 70. a 80. letech 20. století se setkáváme s mírným nárůstem těchto děl (novela Ludmily Romportlové *Zrcadlo pro Kristýnu*, romány Hany Pražákové *Výsostné území*, *Návrat z vánočních prázdnin*, Mariky Syrové *Maliny zrají v dešti*, Miloše Zapletala *Sedmička: Klukovská dobrodružství na řece*), ale mnohdy šlo spíše o dočasné vyčlenění hrdiny z jeho běžné životní situace, do níž se po úspěšném boji se zdravotní komplikací vrátil (novela Jana Rysky *Kluk jako jehla*, Martiny Drijverové *Kryštof a Karel*).

² Stanislav, R. *Blíženci*. Praha: Dialog, 1992.

ovdovělého otce se Milada dostává do nové rodiny, a tím je otázka vnímání handicapu i sžívání se s ním ještě více vyostřena. Autor se tentokrát ani nesnažil zakomponovat do románu milostná trápení dospívajících a citové problémy vhodně redukoval na nuance lásky rodičovské a sourozenecké s důrazem na její nesamozřejmost. Milada si zaslouženě získá přátelství i lásku a závěrem jí dokonce vysvitá naděje na možné zlepšení zdravotního stavu, jakoby se autor obával překročit hranice happyendového klišé a propojit obraz štěstí s přetrvávajícím handicapem. Obdobně Jarmila Dědková (1952) nechá hrdinku románu *Kamínek v botě* (1998)³ projít martyriem ztráty sebevědomí, chuti do života i smířování se s postižením, a poté nabízí úlevné řešení. Okrajově se handicapu dotýká Ivona Březinová (1964) v trilogii *Holky na vodítku*⁴. Vztah, který hrdinka Ester naváže vztah s nevidomým Kristiánem, se vinou dívčina gamblerství rozpadá. Březinová ovšem podlehla diktátu dívčí četby a ruší realistickou iluzi nepravděpodobným závěrem, v němž Kristiánovi dává šanci na uzdravení. V tomto směru zůstává nejpřesvědčivější výpověď próza Jarmily Mourkové (1931-1992) *Darina*⁵, nezakrytě motivovaná autobiografickými zážitky. Darina, odkázaná po obrně na berle a na vozík, tělesný handicap vnímá jako nedílnou součást své osobnosti. Nebouří se proti němu, naopak: fyzicky a společensky omezující handicap se stává zároveň jejím spojencem v úsilí rozhodnout se pro vlastní cestu a přirozeně ji směřuje k volbě životního povolání. Darina dokáže vést plnohodnotný život nikoli navzdory handicapu, ale právě s jeho pozitivními aspekty.

Tematika handicapu pronikla i do tetralogie Evy Bernardinové (1931) o Blance⁶. Bernardinová své romány však neúnosně zahltila společensky aktuálními tématy (interpretace dějinných událostí, vztah k minoritám, výchova k bezpečnému sexu a plánovanému rodičovství, homosexualita, otázka víry), a to na úkor hloubky i umělecké pravdivosti jejich

³ Dědková, J. *Kamínek v botě*. Praha: Víkend, 1998.

⁴ Březinová, I. *Holky na vodítku. Jmenuji se Ester*. Praha: Albatros, 2002.

⁵ Mourková, J. *Darina*. Praha: Agentura Leprez, 1993.

⁶ Bernardinová, E. *Blanka, obyčejná holka*. Praha: Erika, 1993. *Blanko, usmívej se*. Praha: Erika, 1994. *Blanko, představ si*. Praha: Erika, 1995. *Ahoj, Blanko*. Praha: Erika, 1998.

literárního zpodobení. Posouvá se spíše do poloh návodné literatury, v níž nad uměleckým obrazem dominuje instruktážní cíl. Bernardinová se k handicapu vrátila i v kritikou nezaslouženě opomíjené próze *Ahoj, bráško*⁷. Vychází v něm z vlastních zkušeností s prací pro handicapované a líčí obtížnou situaci rodiny, jež se musí vyrovnat s traumatizující skutečností, že jejich druhé, toužebně očekávané dítě se narodilo jako nevidomé. I zde se autorka pohybuje v prostoru tzv. pomocné literatury, podařilo se jí však propojit edukativnost se zážitkovostí a přesáhnout hranice dětské četby.

Zajímavým způsobem přibližuje dětem handicap Hana Doskočilová v próze *Šimsa*⁸. Prostřednictvím dětského hrdiny, který žije s ochrnutým dědečkem připoutaným na invalidní vozík, je dětský čtenář přirozeně seznamován s neznámou životní zkušeností.

Svébytně uchopila problematiku handicapu Iva Procházková (1953) v novele *Pět minut před večeří*⁹, kde v retrospektivním vyprávění rodinné historie neplní slepota malé Babetky charakterizační úlohu, ale funguje jako prostředek k jinému „vidění“ skutečnosti. Úspěšnou operaci, která Babetě vrátí zrak, proto nelze vnímat jako šablonovitý pokles k happyendu. Procházková si tak spíše otevírá cestu ke konfrontaci různých způsobů vnímání.

Ztvárnění mentálního handicapu v současné české literatuře pro děti a mládež

Velmi aktuálním se stává literární ztvárnění mentálního handicapu, jemuž se česká literatura pro děti a mládež vyhýbala.¹⁰ Uvedená problematika je pro dětské čtenáře fenoménem novým, z autopsie často neznámým či opředěným zakořeněnými, mnohdy

⁷ Bernardinová, E. *Ahoj, bráško*. Praha: Rodiče, 2004.

⁸ Doskočilová, H. *Šimsa*. Praha: Albatros, 1999.

⁹ Procházková, I. *Pět minut před večeří*. Praha: Albatros, 1996.

¹⁰ Osamocenou reflexí postavy takto handicapované zůstala v kontextu literatury pro mládež povídka Jana Petruše (1890-1968) *Blbeček* (1917, v pozdějším přepracování *Příběh pasáčka Jury*, 1933). Jurův handicap souvisí i se sociálním stigmatem: Jura, s genetickým zatížením a nevhodnou výchovou (od kojeneckého věku byl tišen alkoholem) slouží jako obecní sirotek bohatému statkáři. Petrus, který látku k povídce vyládal z vlastní pedagogické praxe, stojí nezakrytě na straně svého hrdiny. Ukazuje Jurův myšlenkový svět, do něhož mohou nahlédnout pouze citliví a vnímaví lidé. Jurova tragická smrt je vlastně šťastným koncem, neboť představuje vysvobození od neustálého útlaku a ponižování.

zkreslenými představami, a vyžaduje citlivý přístup. Prostřednictvím literárního díla mají žáci jedinečnou možnost proniknout pod povrch dané otázky.

Inspirativní pro práci s žáky na 2. stupni ZŠ může být novela Ivana Remundy (1934) *Bryčka pro biskupa*¹¹. Její podtitul *Pápěrka, já a ti ostatní* i počáteční motto „...se zahalenou duší byl na tom světě tak bezvýznamný, že jsem o něm napsal knížku...“ naznačují, že hlavní postavou je vypravěč Bohuš a jeho přítel Lumír, oslovovaný přezdívkou Pápěrka. Próza s nezastřeně reminiscenčním charakterem spadá spíše do sféry neintencionální četby dětí a mládeže a zjevně byla motivována autorovými zážitky z dětství. Je v ní zachycena atmosféra pohraničního maloměsta v období protektorátu, jak ji cítí a prožívá ústřední kamarádká dvojice. Bohuš nahlíží tehdejší události z jistého neskrývaného odstupu, nicméně nevnaší do nich pozdější interpretační hledisko dospělého (tato pozice dětského úhlu pohledu bohužel není stylisticky zcela zvládnuta). Pápěrkova postava si až do poslední chvíle ponechává svá tajemství, neboť Bohuš si nenárokují vševědoucnost a může poodhalit pouze část z Pápěrkových prožitků a myšlenek, a to ještě jenom zprostředkovaně: *Lumír je můj kamarád. Od narození měl smůlu, protože se narodil trochu jiný než ostatní. Jeho zakrnělá dušička není schopna chápat věci snadno pochopitelné, jazyk ztroskotává na některých písmenkách. Jeho neduživé tělíčko mu vyneslo přezdívkou Pápěrka, která se všeobecně ujala. I já mu tak říkám, ale není to z důvodu posměvačného, ale spíš kamarádkého. V přítomnosti jeho rodičů mu říkám Lumíre, Lumíku nebo Lumi.*

Jeho obličej je naopak krásně řezaný, má hezké oči, které však prozrazují, že se za nimi skrývá jiný svět.

Už nám bylo oběma deset.

Narodili jsme se v jednom roce a žili den co den vedle sebe. Pronikl jsem jako jeden z mála do jeho nevyřčené řeči, podle jeho pouhého náznaku rukou nebo hlavou už dopředu

¹¹ Remunda, I. *Bryčka pro biskupa*. Boskovice: Albert, 1996.

čtu jeho myšlenky. Byl velmi často terčem posměchu a pěstí, stal jsem se jeho obhájcem a snad proto, že se k němu chovám jako k normálnímu klukovi, přilnul ke mně jako vděčný pes. (s. 8).

Bohušova ochranná role ve vztahu k postiženému kamarádovi je hybatelem děje, neboť právě díky Pápěrkově handicapu se oba často dostávají do řady konfliktních situací, umocněných nadto časoprostorovou lokalizací příběhu. V závěru novely je Pápěrka deportován z moci protektorátních úřadů do ústavu pro choromyslné, s Bohušem se setkává už jen v Bohušově snové vizi. Pápěrka v ní vystupuje jako biskup, jímž si vždycky přál být. Důstojná biskupská role symbolizuje mimo jiné Pápěrkovo vymanění se z podřadného postavení ve společenské hierarchii rodného městečka a konotuje odpuštění a rozhršení, které může svým rodákům udělit právě on. Pápěrku jeho postižení vystavuje frustraci z ponižování a nespravedlivého útlaku. Kompenzuje jej pouze Bohušovo nezištné přátelství a samozřejmá láska stárnoucích rodičů. Mentální postižení neznemožňuje Pápěrkovi plnohodnotný život. Dokládá to řada téměř dobrodružně zpracovaných epizod, v nichž Bohuš zapojuje Pápěrku do svých aktivit. Omezením jsou pouze předsudky a netolerantnost okolí, vrcholící Pápěrkovým odsunem do ústavu.

Martina Drijverová (1951) nastolila tematiku mentálně postiženého dítěte v próze *Domov pro Martány*.¹² Desetiletá Michala se ocitá v jisté mezní situaci, jíž je pro ni přestěhování do nového bydliště, a tudíž i hledání nových kamarádských vztahů, místa v třídním kolektivu. Michala se přitom cítí poznamenána přítomností mladšího bratra Martina, který je postižen Downovým syndromem (dále DS), a obává se, jak ho – na rozdíl od lhostejné anonymity předchozího bydliště na sídlišti – přijme nové prostředí. Je to tedy vnější okolnost, která staví hrdinku před nutnost prosadit se a ve vztahu k druhým čelit sociálnímu handicapu v podobě mentálně retardovaného bratra. Problém je uzavřen převážně do vztahové

¹² Drijverová, M. *Domov pro Martány*. Praha: Albatros, 1998.

sféry dětských postav, kde Martinova postava funguje jako lakmusový papírek vztahového přediava. Jak maminka, tak Michala na vztahu okolí k němu odhalují hodnoty skutečného přátelství. Postoje k Martinovi se stávají jakýmsi měřítkem charakteru a inteligence (matčina bývalá přítelkyně se obává, že by její zdravé dítě mohlo Martina napodobovat, a proto s rodinou raději přerušuje styky). Michala se stává postavou se sociálním handicapem, tak je totiž většinovým dětským kolektivem vnímán postižený Martin a stín jeho postižení dopadá i na Michalu. „*Debílková chuva!*“, pokřikuje na Michalu spolužák, když ji zastihne v bratrově společnosti.

Drijverová sledovala i osvětový plán přístupně informovat o problematice Downova syndromu. Martinovo postižení je vylíčeno velice podrobně a názorně právě s cílem odstranit u dětských recipientů předsudky, které autorka naznačuje v reakcích okolí (strach ze sociální „nakažlivosti“, zvědavost smíšená s lítostí, odpor plynoucí z odlišné fyziognomie aj.). Autorka se vyhnula tomu, aby Martin fungoval jako postava s vlastní perspektivou. Volí k tomu techniku přímého vypravěče v 1. osobě, jímž je Michala.

Volba dětské vypravěčky přináší zajímavou možnost, neboť obraz Martina podávaný milující sestrou vyvolává pozitivní emotivní zaujetí a podstata jeho handicapu je tak přiblížena lépe. Expozice Martinovy postavy je oddálena tak, aby vypravěčka získala prostor k obhájení své spolehlivosti a získání sympatií. Pohled dospělých zajišťuje Michalina reprodukce rozprav s rodiči: *Dneska už vím, jak to všechno bylo. Mamince řekli, že má chlapečka s Downovou chorobou. Dostala jméno podle nějakého doktora, co tu nemoc objevil. Čte se to 'daunova' a děti, které tu nemoc mají, se už nikdy neuzdraví. Budou vždycky jiné než ostatní.* (s. 23).

Podstatu zmiňované jinakosti vysvětluje Michale maminka pomocí přiléhavé „mart'anské“ metaforu: „*Bude... jako z jiné planety,*“ řekla maminka.(...) „*Někdy si s ním nebudeme rozumět. Ale budeme se snažit, aby se u nás měl dobře.*“ (s. 24, s. 26). Michalin

vztah k bratrovi je přirozeným poutem staršího sourozence k mladšímu, v němž vedle lásky nechybí ani občasný vztek: *Když mám Martina na starosti a on zlobí, říkám si někdy, že bych ho do toho ústavu klidně dala. Ale to jen když mám zlost.* (s. 46). Postupně jsme informováni o typických fyziognomických příznacích Downova syndromu, Martinově náchylnosti k některým druhům onemocnění, mentální retardaci i pracném rozšiřování Michalovy psychosociální sféry milující rodinou. Michala, která v sobě nese výraznou identifikační potenci, tak implicitně vybízí čtenáře k zaujetí obdobných emočních postojů: *A Martínek vylezl na židli a volal: „Já jsem taky šikovný, vid', maminko, už umím oloupat banán.“ Martin mluví trochu trhaně, trochu šišlá, ale je mu rozumět. A to mi ho právě bylo líto. Že si myslí, jak je úžasné zlomit banánu stopku a pak slupku stáhnout dolů. Ale pro něj to takové asi je. Rozhodně mu trvalo dlouho, než se to naučil.* (s. 64).

Klíčovým místem prózy je scéna, kdy Michalu, před kamarádkou dosud tající bratrovo postižení, nečekaně potkají spolužáci, jak hlídá Martina na hřišti. Michala, občas bojující s ambivalentností svých nálad a pocitů ve vztahu k bratrovi, si definitivně uvědomuje, jak moc potřebuje postižený bratr oporu své rodiny. Martinův obraz je zde budován s dokumentaristickou přesností, a je to právě zorný úhel Michaly, který zbavuje Martinovu postavu naturalistické jednostrannosti: *Martin se cizích lidí bojí. Hlavně když je sám. A to teď byl, protože já jsem zůstala nahoře na prolézačce. Začal se kývat a dal se do křiku. Samozřejmě přitom zapomněl, že má schovat jazyk. Otevřel pusku a z ní mu tekly sliny. (...) „Míšo, Míšo!“ volal můj bratr a celý se třásl. Určitě si myslel, že mu chtějí ublížit. Skočila jsem dolů. Až z té největší příčky a vzala Martina kolem ramen.* (s. 86) Na okamžik se střetávají dva obrazy. Martin, pozorovaný Michalou ze vzdálenosti prolézačky, je viděný tak, jak ho vnímají cizí lidé: vyděšený, méněcenný, uslintaný tvor. Vzápětí je tento pohled korigován sesterskou láskou. V Michalině ochránčovském gestu, které je automatickou

spontánní reakcí na zlomyslné výpady proti bratrovi, je koncentrován prožitek sounáležitosti s postiženým bratrem.

Drijverová vytváří v mikroprostoru Michaliny rodiny harmonický, možná až příliš idealizovaný model světa, jehož samozřejmou součástí je i akceptování chlapcova handicapu a respektování jeho potřeb.

Tvorba handicapovaných autorů a možnosti jejího využití v četbě dětí a mládeže

Fiktivní realita Martinova osudu by mohla mít pokračování v knize Denisy Střihavkové (1978)¹³ *Na tom záleží...*¹⁴ Je uvozena mottem, jehož počáteční slova dala útlé knížce próz název: „*Na tom záleží, na tom, že každý člověk, ať je postižený nebo zdravý, je schopen to zvládnout.*“ Tato publikace sice nepatří mezi intencionální dětskou literaturu, nicméně s ní do značné míry souvisí. Autorka zapisovala od svých jedenácti let vlastní, fantazijně dotvářené prožitky, v době jejich publikování jí bylo dvacet let. Denisa Střihavková texty vědomě literárně stylizuje a přitom mimoděk rozkrývá své estetické a hodnotové vzory: vypůjčuje si rekvizity z pohádek, amerických televizních seriálů i reklam z matčiných módních časopisů. Tuto stylizaci však zároveň boří svým poctivým úsilím o pravdivost obrazu, a tak do textů pronikají i dobře odposlouchané výroky z každodenního života, která postavám vracejí jejich „normální“ lidskou dimenzi: *Byla jednou jedna krásná žena. Jmenovala se Jana Střihavková. Chodila všude a zvědavě se dívala, jestli jde kolem muž. Byla hezká a pracovitá. Přemýšlela o tom, koho si ona vezme za muže. Byla pěkná, zdvořilá, vynikající překrásná žena. Byla slušná a slušně se chovala. Měla krásný, tichý a půvabný úsměv. Usmívala se jako růže spanilá a voňavá. Byla důležitá jak šraňky v tunelu.* (s. 11)

¹³ Když se Denisa narodila s DS, doporučili lékaři jejím rodičům, aby ji coby nevzdělavatelnou svěřili do ústavní péče. Navzdory pesimistické prognóze se rodiče postižené dceři věnovali, takže s výborným prospěchem absolvovala zvláštní i střední rodinnou školu.

¹⁴ Střihavková, Denisa. *Na tom záleží...* . Praha: JPM TISK s.r.o., 1999.

„Romány“, jak Střihavková nazývá své texty, jsou převážně záznamy všedních i těch mimořádnějších událostí autorčina života. Návštěva cukrárny má stejnou důležitost jako setkání s celebritami politického či kulturního života. Výjimku tvoří texty *Mamka a tatka*, *Román o tanečnici Denise* a *Román o Denče, jak se pohostila*, v nichž autorka dává průchod svým fantazijním představám. Ve vstupním textu *Mamka a tatka* zpracovává rodinné události, které zná sama pouze z vyprávění: sňatek rodičů, svoje a sestřino narození; stylizovaný obraz matky je budován s až dojemnou péčí o každý detail. Druhý text odráží komplikovaný vztah k mladší zdravé a úspěšné sestře, v němž se mísí láska, obdiv i řevnivost, a třetí z nich, zařazený na závěr knihy, je jakousi autorčinou sebereflexí do role krásné, obdivované, milované a zároveň milující dívky. Střihavková v psaní nepolevuje, druhá kniha se nese v obdobném duchu: obsahuje především záznamy vlastních prožitků, od pouhé deníkové reflexe však starší a zkušenější autorka postoupila k propracovanějšímu útvaru dopisu. Adresáty jsou nejbližší rodinní příslušníci a především přítel Jirka.¹⁵

Viktor Šlajchrt o Denise Střihavkové v recenzi *Prvotina spisovatelky s Downovým syndromem* uvádí: *Skutečnost se u ní vyjevuje ve své všední pravdivosti, úhel pohledu z ní však činí cosi exotického. Nejzanedbatelnější zážitek se pro autorku stává kouzelným dobrodružstvím a svět je nádherným místem k životu. Bezelstnost snahy dospět vlastním přemýšlením k správnému názoru, odzbrojující naivita, upřímnost a odhodlání žít pokud možno naplno – nenazval by něco takového Šalda „jitřním viděním“?*¹⁶

Psaní se u Střihavkové proměňuje v sebereflexivní činnost, jejímž prostřednictvím se snaží zakotvit vlastní identitu. Stává se dominantním a prestižním rysem v autorčině sebehodnocení (*Moje názory na sebe mám ty, že ráda píši.*). Svou tvorbu však nevnímá jako soukromý či psychotherapeutický akt a i v osobní zpovědi se obrací k předpokládanému adresátovi, neboť instinktivně cítí jeho nezastupitelnost pro dovršení literární komunikace.

¹⁵ Jiří Šedý, rovněž autor s DS.

¹⁶ Šlajchrt, V. *Prvotina spisovatelky s Downovým syndromem*. Respekt, 14.6. 1999, s. 17.

Činí tak průběžnými apostrofami, nezřídka přerůstajícími až v apelativní ponaučení: *A tohle se mi nelíbí, přátelé. Musíte to brát jinak, musíte si života vážit a žít vlastním způsobem, od nikoho se nevzdalovat, mít se rádi, milovat se, ulehčovat si životy a mít rádi svět, ve kterém žijete.* (s. 28) Toto poslání lze vnímat i jako určitou kondenzovanou recepční a interpretační instrukci, v níž autorka prezentuje svou životní filozofii zážitku.

Stejně zajímavou sondou do duše člověka s DS jsou literární práce Jiřího Šedého (1976).¹⁷ Literární tvorba mu nezřídka sloužila jako terapeutický prostředek, jímž ventiloval své pocity a přání. Na rozdíl od Střihavkové více podřizuje své psaní literárním konvencím a usiluje o formálně vybroušenější tvar svých próz, které si sám ilustruje. Překvapivá je šíře autorova záběru – v pěti dosud vydaných knih nalezneme pohádkově lyrizované miniatury, úvahy i povídky s jasně budovanou epickou konstrukcí.

*Dominčiny pohádky*¹⁸, motivované narozením autorovy neteře, se vyznačují vnímavostí ke zdánlivě všednímu, nevýznamnému. Autor objevuje krásy přírody s dětsky naivní metaforikou. Mezi záplavami zdobnělin, jimiž vyjadřuje svůj láskyplný vztah ke všemu živému, však místy probleskne i neotřelejší nápad. Texty, které nazývá „přírodními pohádkami“, spojuje s pohádkovým žánrem snaha vzbudit iluzi přímého kontaktu vypravěče s posluchačem a předat mu zprávu o světě, jenž je krásný a dobrý. Obdobně jsou koncipovány i *Babiččiny pohádky*.¹⁹

Prozaický soubor *Citlivost barevného slunce*²⁰ překvapuje již volbou tématu – tentokrát autor uvažuje o abstraktních pojmech (Šťěstí, Nešťěstí, Krása, Nenávist, Láska), což bývá obtížným tvůrčím úkolem i pro umělce bez postižení. Šedý zde skloubil literární projev s výtvarným a doplnil texty abstraktními obrazy, v nichž jsou určujícím významovým prvkem

¹⁷ I Jiří Šedý a jeho rodina procházeli složitým obdobím beznaděje, když po zdárném absolvování zvláštní a tříleté praktické školy nemohl zpočátku najít pracovní uplatnění. Za všestranné aktivity (sportovní, umělecké) a pomoc handicapovaným mu byla v roce 2002 udělena Cena Olgy Havlové.

¹⁸ Šedý, J. *Dominčiny pohádky*. Jablonec nad Nisou: SPMP ČR, 2002.

¹⁹ Šedý, J. *Babiččiny pohádky*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2005.

²⁰ Šedý, J. *Citlivost barevného slunce*. Jablonec nad Nisou: SPMP ČR, 2001.

barvy. Láska a dobro se pojí s chápajícím lidským společenstvím, v němž každý nalezne své místo. Z myšlenek, mnohdy naivních a banálních, které autor vrší v anaforicky započatých úsecích, se však vynořují i obraty nečekaně básnivé, s velikou emocionální působivostí: *Krása je teplo, když mě pohladí hodný člověk*. Tyto texty mohou sloužit jako impulz k interpretaci i vlastním literárním a výtvarným aktivitám pro žáky 2. stupně ZŠ, kteří se tak snadněji přiblíží pocitům handicapovaných.

Pro práci s žáky mladšího školního věku je schůdnější kniha povídek *Trochu něhy*.²¹ Povídky, nazvané podle zvířecích protagonistů (Koťátko, Pes, Koník, Papušek, Opička, Medvídek, Holub – pošťák, Vrabeček) mají jednotnou syžetovou výstavbu. Hrdina, často bezbranné, opuštěné či postižené dítě, zakouší okamžiky utrpení, které pominou až s příchodem zvířete. Zvíře miluje svého lidského kamaráda bezvýhradně a vrací mu pocit sebedůvěry a radosti ze života. Šedý tu naléhavě vyjadřuje touhu po vstřícných mezilidských vztazích; chladné racionalitě nadřazuje city. Povídku Papoušek o autistickém chlapci, jenž se naučil se svým handicapem žít, uzavírá sérií řečnických otázek, které jsou implicitně obsaženy ve všech jeho textech a na něž dává odpověď svým dílem: *Může se autista uzdravit? Co je lepší. Nemůžu si to v srdci srovnat. Zdravý člověk nešťastný nebo postižený a šťastný? KDO TO VÍ?*

Ačkoli každý z autorů sledovaných textů vycházel z odlišných pozic osobnostních i literárních, jejich díla spojuje silný poznávací i emocionální potenciál. Současná próza pro děti a mládež o handicapu se vyhnula nebezpečí přílišné návodnosti, k němuž desetiletí trvající tabuizace poněkud sváděla. Přínosná je i tvorba handicapovaných autorů, neboť ta může dětské adresáty přimět k zamyšlení nad vlastní hodnotovou orientací ještě sugestivněji. Tím, že dává bezprostředně nahlédnout do bohatství vnitřního světa autorů, vyvrací řadu předsudků o postižení.

²¹ Šedý, J. *Trochu něhy*. Jablonec nad Nisou: SPMP ČR, 2000.

Použitá literatura:

Šubrtová, M. Obraz handicapovaného hrdiny v české literatuře pro děti a mládež 90. let. In *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-185-9.